

УДК 342.5(477)

Т.А. КОБЗЄВА,

канд. юрид. наук, Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету

МЕТА ТА ПРИНЦИПИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Ключові слова: мета, принципи, завдання, фінансова система України, засади, нормативно-правовий акт.

Україна – молода держава, тому її економіка перебуває в перехідному стані. За таких обставин фінансова система є найбільш вразливою та нестійкою категорією, на яку впливають як макроекономічні, так і мікроекономічні чинники та фактори. Тому важливою умовою її функціонування в даних умовах місця і часу є забезпечення балансу між усіма її структурними елементами та забезпечення їх поступового розвитку. Будь-яка діяльність має свої цілі, завдання та напрямки реалізації (досягнення) таких цілей, тобто те, чого хоче здобути хтось у результаті своєї діяльності і є метою. В умовах ринкової економіки головною стратегічною метою фінансової системи є створення таких умов, при яких відтворення національного продукту буде здійснюватися при повній зайнятості населення і низькому рівні інфляції, тобто тих обставин, коли буде забезпечуватися макроекономічна стабільність.

Мета та принципи фінансової системи України були предметом дослідження: І.В. Солошкіної, В.Є. Леонтєва, А.І. Балабанова, І.Т. Балабанова, С.І. Лушина, В.П. Нагребельного, В.М. Опаріна, С.А. Буковинського, С.О. Булгакової, К.В. Павлюк, Н.В. Сидорової, М.П. Афанасьєва та інших. Проте, враховуючи соціальні, економічні та політичні зміни, що відбулись в нашій країні протягом останніх декількох років, дана проблема потребує особливої уваги з боку науковців. Саме тому метою статті є розглянути мету та принципи фінансової системи України.

Мета не є сталою категорією. Вона може змінюватись в залежності від того, який курс соціально-економічного та політичного розвитку обрала держава. Але в будь-якому випадку, ми повинні розуміти, що головною метою розвитку будь-якої сфери суспільних відносин, в тому числі і фінансової сфери, має бути побудова правової держави та розвиток у її межах громадянського суспільства, яке спроможне забезпечити достатній життєвий рівень його громадян та бути конкурентоспроможним учасником міжнародних правовідносин.

Мета є збірним поняттям, особливо в контексті функціонування фінансової системи. Цьому є підтвердження у цілій низці нормативно-правових актів, які забезпечують організаційно-правову форму фінансової системи України. Основними серед них варто виділити наступні: Бюджетний кодекс України; Податковий кодекс України; Митний кодекс України; Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», затверджена Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015; Програма діяльності Кабінету Міністрів України, затверджена Постановою Верховної Ради України від 11.12.2014 року № 26–VIII; Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» від 27.11.2014 р.; Лист про наміри та Меморандум про економічну та фінансову політику від 21.07.2015 року (в рамках угоди з МВФ про Механізм розширеного фінансування (EFF); Положення про Міністерство фінансів України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 375 та ряд інших, не менш важливих нормативно-правових актів.

Аналіз зазначених документів надав можливість сформулювати мету фінансової системи, яка включає в себе сукупність цілей, які ставить держава до певних інститутів фінансової системи з метою реалізації державної фінансової та бюджетної політики, державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворого звітності, бухгалтерського обліку, випуску і проведення лотерей, а також формування та

реалізація державної політики у сфері державного фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та єдиної державної податкової, митної політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення та напівдорогоцінного каміння, їх обігу та обліку [1].

Такими ключовими цілями є: забезпечення стійкості, прозорості та передбачуваності бюджетної політики, для досягнення та реалізації якої необхідно виконати наступні завдання: а) забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності у середньостроковій перспективі; б) забезпечення оперативної інформаційно-аналітичної підтримки бюджетного процесу; в) створення та забезпечення функціонування єдиного веб-порталу використання публічних коштів; удосконалення системи управління державними фінансами та запровадження середньострокового бюджетного планування. Відповідно, для реалізації необхідно впровадити Стратегію розвитку системи управління державними фінансами, а також створити та впровадити інтегровану систему фінансового менеджменту; якісне удосконалення системи оподаткування та фінансової звітності, модернізація методології бухгалтерського обліку з урахуванням вимог міжнародних стандартів, підвищення рівня митної безпеки. Основними завдання у цьому напрямку є: 1) розробити ефективні нормативно-правові акти в сфері бухгалтерського обліку; 2) здійснення оптимального державного регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні; 3) визначення

єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку та складення фінансової звітності, обов'язкових для всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування тощо; удосконалення системи управління державним боргом, ефективна реалізація національних інтересів на міжнародній арені та сприяння підвищенню кредитного рейтингу країни. У цьому напрямку необхідно: а) здійснювати регулярні внески до міжнародних фінансових організацій, членами яких є Україна; б) здійснювати фінансування державного бюджету за рахунок державних запозичень; в) виконувати зобов'язання за державним боргом; удосконалення міжбюджетних відносин, а саме: внесення змін до нормативно-правових актів у сфері регулювання міжбюджетних відносин та удосконалення нормативно-правових актів з питань програмно-цільового бюджетування на рівні місцевих бюджетів; якісний розвиток менеджменту Міністерства фінансів України. Основними завданнями у цьому напрямку є: 1) виконання заходів з підвищення ефективності управління діяльністю підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства фінансів України / центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів; 2) проведення внутрішнього аудиту у центральному апараті Міністерства фінансів, на підприємствах, установах і організаціях, що належать до сфери його управління; 3) підготовка та опрацювання в межах компетенції законопроектів, проектів нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів та інших центральних органів виконавчої влади, підготовка експертних висновків до проектів актів; 4) здійснення заходів з добору, підготовки та підвищення кваліфікації працівників Мінфіну України; 5) координація заходів щодо виконання судових рішень в межах бюджетних призначень.

Як бачимо, головним завданням побудови національної фінансової системи є забезпечення максимальної мобілізації наявних у

державі фінансових ресурсів та залучення при обґрунтованих потребах їх ззовні, установлення передумов для їх ефективного використання і максимізації на цій основі виробництва ВВП.

В основу організації фінансової системи держави та для досягнення поставленої мети покладено певні принципи, тобто керівні, вихідні засади на яких ґрунтується фінансова система України. У філософії під принципом розуміють центральне поняття, основу системи, що представляє узагальнення і поширення будь-якого положення на всі явища тієї області, з якої даний принцип абстрагований. Будь-який предмет має свою ідею, отже свій принцип і свій закон, будь-яке явище відповідає якійсь ідеї, ніщо не відбувається в світі, не виражаючи якоїсь ідеї, – все це є аксіомою новітньої філософії [2, с.48].

А.С. Нестеренко під принципами фінансової системи розуміє сукупність суспільно визнаних настанов, фундаментальних орієнтирів, дотримуючись яких можливо формувати й розвивати фінансову систему держави, у тому числі її складові. Для визначення принципів, на яких базується фінансова система, авторка розглянула спочатку принципи, на основі яких функціонують основні складові фінансової системи, у результаті чого були сформовані наступні групи керівних засад фінансової системи, а саме: 1) принципи «системи» в загальному сенсі; 2) принципи побудови фінансової системи; 3) принципи складових фінансової системи; 4) принципи, спрямовані на поновлення та розвиток стабільної фінансової системи.

У результаті дослідження А.С. Нестеренко доходить висновку, що фінансовій системі України притаманні такі принципи як: стійкість, цілісність, стабільність фінансової системи, принцип взаємодії та узгодженості фінансового контролю і державного управління з державними і фінансовими органами, динамічність, плановість, активна реакція на нові чинники, прагнення до здорових фінансів, принцип фінансової безпеки держави, принцип прозорості та звітності [3, с.13].

Якщо розглядати фінансову систему України як унітарної держави, то важливо акцентувати увагу на тих принципах, які будуть розкривати фінансову систему як єдину, неподільну категорію, яка має свою структуру та основні напрямки діяльності, направлені на реалізацію державної політики у сфері акумулювання, розподілу та використання коштів грошових фондів. В такому аспекті для фінансової системи мають бути характерні наступні принципи:

1) принцип єдності, що характеризується наявністю єдиної законодавчої та нормативно-правової бази, єдиної методології формування бухгалтерської та статистичної звітності всіх господарюючих суб'єктів; даний принцип обумовлений єдиною економічною і політичною основою суспільства, єдиною фінансовою політикою, що реалізується в життя через фінансову систему; спільністю джерела первинних доходів – ВВП; єдністю фінансової політики, націленої на узгодження інтересів суб'єктів економічних відносин, взаємозалежністю їх фінансових планів і балансів тощо;

2) принцип збалансованості – полягає у тому, що вартісна оцінка майна економічних суб'єктів має конкретні джерела формування за рахунок відповідних надходжень і доходів;

3) принцип цільової спрямованості – полягає у тому, що господарюючі суб'єкти орієнтовані на одержання прибутку, підвищення рентабельності, на забезпечення сталого положення на ринку тощо. Держава керується загальнонаціональними інтересами і виходить із загальнодержавних пріоритетів розвитку, забезпечуючи при цьому стійке фінансове становище на міжнародному рівні;

4) принцип функціонального призначення ланок – виражається в тому, що в кожній з них вирішуються свої завдання специфічними методами, існують відповідні фонди грошових коштів, апарат управління тощо;

5) принцип диверсифікації джерел фінансування та вкладень ресурсів, передбачає ту ситуацію, коли економічні суб'єкти інвестують кошти в різні об'єкти (матеріальні і нематеріальні активи) і різноманітні види майна.

Загальнодержавним фінансам притаманні, крім того, принципи демократичного централізму і національної політики, які яскраво проявляються в побудові державних фінансових органів, а також бюджетної системи.

Якщо ж розглядати принципи фінансової системи з точки зору кібернетики, то важливими є принципи: цілісності, тобто цілісність властивостей системи із сумою властивостей її складових елементів, залежність кожного елемента від його місця, функцій усередині цілого; структурності, тобто мережі зв'язків і відносин системи. Мається на увазі обумовленість поведінки системи не стільки поведінкою її окремих елементів, скільки властивостями її структури; взаємозалежності структури і середовища обумовлена тим, що система формує і проявляє свої властивості в процесі взаємодії із середовищем, будучи при цьому провідним і активним компонентом взаємодії; ієрархічності та множинності опису, де ієрархічність обумовлена тим, що кожен компонент системи, в свою чергу, може розглядатися як система, а досліджувана в даному випадку система являє собою один з компонентів більш широкої, глобальної системи. Множинність опису кожної системи заснована на принциповій складності кожної системи, її адекватне пізнання вимагає побудови безлічі різних моделей, кожна з яких описує лише певний аспект системи [4]. В даному випадку доцільно виділити ще один системний принцип – це принцип самоорганізації, де самоорганізація являє собою цілеспрямований процес, в ході якого створюється, відтворюється або вдосконалюється організація складної динамічної системи.

Аналіз різних підходів до визначення та формування принципів фінансової системи дає нам можливість сформулювати власну – доктринальну позицію з цього приводу. Під принципами фінансової системи будемо розуміти сукупність основоположних засад, керівних ідей, які покладені в основу побудови, функціонування та розвитку фінансової системи. З даного визначення можемо сформулювати окремі групи принципів, які є характерними для фінансової системи.

Встановлено, що мета фінансової системи включає в себе сукупність цілей, які ставить держава до певних інститутів фінансової системи з метою реалізації державної фінансової та бюджетної політики. Необхідність розгляду принципів фінансової системи обумовлена тим, що все ж таки фінансова система не є однорідною категорією, вона охоплює як учасників, які до неї залучаються, так і правовідносини, які виникають з приводу формування та використання коштів грошових фондів. До того ж, вони характеризують окремі аспекти побудови самої фінансової системи. Відтак, доцільно класифікувати принципи фінансової системи за такими підставами:

1. Загальносистемні принципи, які визначають саму суть та зміст фінансової системи. До них варто віднести: принцип цілісності фінансової системи; принцип ієрархічності фінансової системи; принцип стабільності фінансової системи при одночасному її поступальному розвитку у відповідності до вимог і потреб суспільства та держави; принцип збалансованості фінансової системи.

2. Принципи побудови фінансової системи, які включають у себе: єдність та збалансованість фінансової системи; економічну самостійність і чітке розмежування функцій між окремими ланками фінансової системи; з відси впливає принцип функціонального призначення кожного окремого елемента фінансової системи; взаємодії структурних елементів фінансової системи; принцип територіального відмежування фінансових відносин;

3. Принципи функціонування фінансової системи, до яких варто віднести принцип законності; публічності та гласності; відповідальності уповноважених суб'єктів; принцип соціально-економічної спрямованості; принцип єдності цілей фінансової діяльності усіх суб'єктів господарювання; принцип відповідальності уповноважених суб'єктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Положення про Міністерство фінансів

Україні» : від 20.08.2014 р., № 375 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/page/polozhennja-pro-ministerstvo-finansiv-ukraini>.

2. Солошкіна І. В. Фінансові послуги в Україні: адміністративно-правове регулювання : монографія / І. В. Солошкіна. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013 – 300 с.

3. Нестеренко А. С. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / А. С. Нестеренко. – Одеса, 2014. – 40 с.

4. Философский энциклопедический словарь / под ред. Л. Ф. Ильичева и др. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.

Кобзева Т. А. Мета та принципи фінансової системи України / Т. А. Кобзева // Форум права. – 2016. – № 5. – С. 58–62 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_12.pdf

Наголошено, що мета фінансової системи включає в себе сукупність цілей, які ставить держава до певних інститутів фінансової системи з метою реалізації державної фінансової та бюджетної політики. Доведено, що під принципами фінансової системи слід розуміти сукупність основоположних засад, керівних ідей, які покладені в основу побудови, функціонування та розвитку фінансової системи.

Кобзева Т.А. Цель и принципы финансовой системы Украины

Отмечено, что цель финансовой системы включает в себя совокупность задач, которые ставит государство к определенным институтам финансовой системы с целью реализации государственной финансовой и бюджетной политики. Доказано, что под принципами финансовой системы следует понимать совокупность основополагающих принципов, идей, которые положены в основу построения, функционирования и развития финансовой системы.

Kobzeva T.A. The Purpose and Principles of the Financial System of Ukraine

It was emphasized that the purpose of the financial system includes a set of goals that puts certain state institutions of the financial system for the implementation of public financial and budgetary policy. It is proved that under the principles of the financial system should be understood as a set of fundamental principles governing ideas underlying the construction, operation and development of the financial system.